

זכרון לנעדרים

הרב כ. פ. טכורש

א.

הרב זאב גולד ז"ל

(נפטר ביום י' תמוז תשס"ז)

הידיעה המעציבה על פטירתו של הרב זאב גולד הדהימה את כולנו. ראינו אותו כשהוא עודנו במבנה גופו המוצק, בזקיפות קומתו, במרצו הרב, בזריזותו הערה למען חינוך התורה וביסוסה בישראל ובתפוצות, ולמען בנין הארץ, פריחתה והתרחבותה. עודנו עומד במלוא זהרו ואורו, כולו דרוך להמשיך בתנופה ובהיקף, בעבודתו המסורה ללא לאות, ופתאום הלב נדם ואיננו!

התנועה שלנו, שיכלה במותו את אחד מבניה וממנהיגיה החרוצים והמעולים ביותר, אחד ממעצבי דמותה, הוגי הגותה, חושבי מחשבתה ומשתיתי יסודותיה, ודוקא בשעה קשה זו, בתקופה רבת מאורעות היסטוריים, וחזיונות אתחלתא דגאולה, כשנחוצים לנו כוחות גדולים כאלה, שיעמדו על יד ההגה, ובשעת מפנה ארגוני עצום, בתוככי התנועה כולה, — נלקח ממנה מנהיג דגול שכזה, וחבל!

הרב זאב גולד מוצאו מייחוס רבני גדול, נולד ביום כ"ח בשבט שנת תרמ"ט, בעיירה שצוצין, פלך לומזה, בפולין, לאביו הרב יעקב מאיר, את חנוכו הראשון קבל מאביו וזקנו יהושע מנחם גולדוסר ז"ל, אח"כ למד בישיבת מיר אצל הגאון ר' אליהו ברוך קמאי ז"ל, בעודו בילדותו, הראה כשרונות בלתי רגילים בלימודו, ובשחר נעוריה, התפרסם כתלמיד חכם וכלמדן מופלג.

בגיל 17 שנה, הוסמך להוראה ע"י הרב אליעזר רבינוביץ ז"ל, אב"ד במינסק, מיד אחר סמיכותו להוראה, עזב את רוסיה ובא לאמריקה, ושם באו כשרונותיו המצויינים וידיעותיו הרבות בתורה, לידי גילוי מלא. עם בואו נתקבל לכהן בתור רב באחת הקהילות, ואח"כ בקהילות שונות בשיקאגו, וויליאמסבורג בקרנטין — פרנציסקו וניריוורק.

בקהילות הללו, פעל גדולות ונצורות בשטחי התורה, החינוך ועסקנות צבורית גם יחד. הוא היה החלוץ הנאמן של בנין החינוך הישיבתי באמריקה, היה ממיסדי המתיבתא „תורה ודעת“, מוסד תורני, אשר קנה לו שם עולמי. מענינת דרך טיפולו ביסוד המוסד הזה, אחרי שהורים רבים חששו לשלוח את בניהם לישיבה מחוסר אמון למפעל חשוב זה — העביר את בנו מבית לבית של ההורים, ואמר להורים: תראה, זה בני יחידי! ובודאי שאני אוהב אותו מאד, ודוקא משום כך, אני מוסר אותו לישיבה! כך פילס לו נתיב דרך ליסוד הרעיון של הלימוד הישיבתי לילדים ונוער, בארץ זו כשהיהדות שבה, עמדה אז על מדרגה נמוכה במובן התורני-הרוחני. כך עלה מחיל אל חיל, בעבודתו התורנית הזאת, יסד גם את המוסד החינוכי „תלמוד תורה“ הגדול בויליאמסבורג, והרבה כוחות השקיע בהגברת התורה שם.

כשבא לאמריקה, מצא את היהדות כקרקע בתולה, במרצו וכוחותיו הדינאמיים חרש בה חריש עמוק, והצליח להכניס בה רוח חיים של תורה ומסורת. הוא אשר הומין לשם את הרב ר' מאיר ברלין ז"ל, ובכוחות משותפים הסתערו על יהדות זו. יסדו את תנועת המזרחי באמריקה. החדירו את רוח התורה ואת רוחה של ארץ ישראל הנבנית בין המוני יהדות זו, הוקמה הסתדרות המזרחי רבת פעלים ורבת השפעה, ביהדות אמריקה ובציונות, בתקופה זו יש לציין במיוחד את סיורי מסעו הנהדר, המקיף והיסודי בארצות אמריקה הצפונית והלאטינית, כאשר עבר ביבשת הגדולה הזו לאורכה ולרוחבה, למען יסוד סניפי מזרחי, הרמת קרן התורה והיהדות וארגון הקהילות. בחוזה עם הקהילות בהן כהן כרב — הכניס סעיף מיוחד, שיש לו הרשות להעדר מקהילתו כמה חדשים בשנה, בכדי לבקר במקומות אחרים, לשם הספה ותעמולה בשביל המזרחי.

בשהותי אשתקד בארגנטינה, נודע לי כמה פעל והשפיע הרב גולד ז"ל, עם בקורו שם לפני 15 שנה בערך, הוא נדד ממקום למקום, ולא חס על טרחתו ועל טלטוליו, בדרכים של אלפי קילומטרים, וחולל שם ממש נפלאות. החיה שם את הרוחות הנרדמים ואת העצמות היבשות, עורר את הצבור להקמת קהילות מסודרות, שתפעלנה בשטח הדת וארגון מוסדותיה, וביחוד, התמסר להקים את הסתדרות המזרחי, אשר לא היתה קיימת שם לגמרי. הצליח להכניס בתוכה מיטב הגורמים הדתיים והמון רב, ורבים מהדתיים שהיו קודם חברים בהסתדרות הציונים הכלליים, מאין מסגרת הסת' ציונית אחרת, עברו למזרחי, והתחילו שם חיים תוססים תנועתיים, קהילתיים וגם צבוריים. הד קולו של הרב גולד, ופרי מעשיו המצויינים בתקופה האמורה, נראים ומוחשים עדיין בהוי החיים הדתיים בארץ ההיא. את זה הביעו לפני הרבה מראשי הקהילות ומראשי תנועתנו שם. גולת הכותרת, של פעולותיו, שבהן באו לידי בטוי כשרונותיו, היתה בכואו ארצה, כדי להשתקע בה בשנת תרפ"ד וכשנתמנה ע"י הרבנות הראשית בראשותו של מרן הרב א. י. הכהן קוק זצ"ל, כרב נודד בתוככי היישוב העברי במושבים ובקיבוצים. וכך אמר לו הרב קוק ז"ל להרב גולד: „לך מקיבוץ לקיבוץ, מכפר לכפר, והבא את דבר ה' כי אתה יכול לאמר כמו בן אמוץ: „ה' אלוקים נתן לי לשון למודים, לדעת לעות את יעף דבר". גם אלה המרגישים שתורה היא עול בשבילם ועייפים מלשאת אותה, עליך החובה לעזור להם להתגבר על עיפותם הרוחנית". ואכן קבל את התפקיד המרומם הזה בשמחה, ועשה את מלאכתו במסירות ובנאמנות, והצליח להחדיר במקומות הללו את רוח האלוקים ואהבת התורה, ביזמתו נתמנו רבנים במקומות שונים והוכנסו שוחטים, שהביאו אתם תסיסה בחיים הדתיים. הוקמו בתי כנסת ובתי מדרשות ושאר מוסדות דת, וממנו ואחריה, נמשכה העבודה הפוריה הזאת, על ידי המרכז העולמי של המזרחי, שהוא עמד רבות בשנים בראשו. כן היה אחד ממיסדי הישיבה החקלאית בכפר הרואה.

כך הלך מחיל אל חיל, נכנס להנהלה הציונית, ומילא את תפקידו במסירות, בשליחות התנועה, ולא פסח אף על סעיף עבודה חשוב בהנהלת הסוכנות והשתתף בה בערות ובמרץ, כן נמנה כחבר מועצת מדינת ישראל עם הקמתה. עבודתו הברוכה ביותר בשנותיו האחרונות בתוך הנהלת הסוכנות היתה בשדה התורה בהקימו את המחלקה התורנית בסוכנות, כאשר ראה בה חוות הכל,

להרביץ תורה ביהדות הגולה; ולהעמיד דור ישרים, שומר תורה ומצות, יודע תורה ולומדה, ולהציל על ידי כך את היהדות בתפוצות מניוון רוחני. יחד עם זה — ליצור את העתודה המתאימה מבחינה רוחנית בשביל העליה לארץ ישראל. לא קלה היתה בשבילו העבודה הזאת, וכמו יתר דרכי הפעולה של הרב גולה, אשר היו בבחינת ראשוניות ונחשניות, כך גם סעיף פעולה זה, דרש ממנו מאמץ מיוחד לסלק את כל המכשולים ואבני הנגף מעל דרכו, ולפלוס לו נתיב אוטונומי וריבוני בעבודה התורנית הרוחנית הזאת, והדבר הזה עלה בידו. במשך תקופת עבודתו זו, עשה גדולות, הקים ישיבות בגולה, כגון: ברמסגייט באנגליה, וכן בארצות שונות, תלמודי תורה, בתי ספר דתיים, סמנריונים לתורה, שעורי תורה בע"פ ובכתב, ועוד ועוד. גם בתפקיד זה לא ישב במנוחה בירושלים אלא רוחו נשאו לבקר בארצות שונות לשם ארגון הפעולה הזאת, עידודה וחזוקה. כמו"כ בקר בצפון אפריקה, מרוקו, טוניס ואלג'ריה — ובא במגע תכוף עם היהדות הספרדית, בכדי להרימה ולעודדה במובן התורני הרוחני. הצלחתו במחלקה הזאת עוררה קנאה אצל אחרים בהנהלת הסוכנות, רצו לפגוע בה ולחסלה, אבל אחר מאבק מר בקונגרס הציוני הכ"ב בירושלים, עלה בידי המזרחי והפועה"ם, להעמידה על תלה, ביתר שאת ועז. אולם לא זכה האיש לראות את פרי הנצחון הזה, ושבק חיים לכל חי בפרוס הקונגרס.

בהרבה סגולות רבגוניות נחן הרב ר' זאב גולד ז"ל. ראשית כל, קננה בלבו ובנפשו האהבה המשולשת: לתורה, לארץ ישראל ולעם ישראל, האהבה הזאת היתה אצלו סגולה טבעית, יסודית ושרשית, כולו יקר ביקוד ושלהבת להטת למענם ובעבורם.

בשטח הרבצת התורה ובהחדרתה לשכבות העם לא ידע לאות, ועמל על זה בכל כוחותיו. האהבה לארץ ישראל היתה בלבו בבחינת „כאש בוערת בעצמות“, עשרות שנים נדד ממדינה למדינה ומיבשת ליבשת, על פני כדור העולם הישראלי, והביא את בשורת הגאולה, ואת משק כנפי עבודת התחיה בארץ ישראל הנבנית, עורר נדחי ישראל למען בנינה ושכלולה, למען ישובה ושכלולה, אהבתו לזולת, לפרט ולכלל ליחיד ולצבור עברה על כל גדותיה. עם כל טרדותיו ועיסוקו בעניני הכלל, לא שכח את דאגת הפרט, לחבר ולידיד ולמכר, וכולו אמר אהבת ישראל מבלי הבדל כתה ומעמד.

היה איש הרגש והפיוט, פה מפיק מרגליות, ניבו זהב, ושפע רעיונות יפים, ומחשבות נשגבות, הוא היה הנואם ב„הא“ הידיעה.

בקולו החזק הלם על לבות השומעים ודבריו שיצאו מהלב, נכנסו ללב, והצליח לכבוש אותם למען התורה העם והארץ. בנאומיו ידע לשלב באופן נפלא את דברי חז"ל, למען שלוש האהבות: התורה, הארץ והעם. ותמיד קלעו דבריו למטרה. יחד עם בקיאותו בהלכה, הראה את כוחו הגדול באגדה, עשירה מאוד היתה ידיעתו באגדה, והוא היה הממשיך של צורת הדרשה וההטפה של הרבנים: רינס, ניסנבום ועמיאל ז"ל. אוצרות של המדרשים שמהם דלה את חומר לקחו לדרשותיו ונאומיו, לא ירדו אף פעם מעל שולחן עבודתו גם בכל נדודיו בתבל, זה היה לחם חוקו יום יום. הרעיונות בצורת הדרוש וההטפה שלו באים לידי גלוי בספרו „גיבי זהב“ על פרשיות השבוע, בו נתן ביטוי להמיית רוחו, טוהר נפשו ונשמתו, פרפורי הוויתו הרוחנית ומסירותו למען ציון ומקראיה. ואמנם, כך הוא מדגיש בהקדמה לספרו הנ"ל:

„גדף אנוכי כל שנתי בעניני צבור, תחיית היהדות והעם, וגולת ציון הם תמצית נפשי“. כזה היה האיש!

עם היותו בעל מזג טוב, מלא רוח ועדינות, עדין הנפש ואציל הרוח, שבא לידי בטוי ביחסו לבני אדם בגישתו — קרבתו להמון בני ישראל, ביחוד לילדי ישראל ולנוער — היה עם זה תקיף בדעתו ובעוז רוחו, ללא ויתור בענינים הנוגעים לכלל ישראל, לתורה ולארץ, עוד לא נמחה הרושם הגדול של הצהרתו בפני ועדת החוץ של בית הנבחרים האמריקאי, על ההכרח להקים מדינה יהודית בארץ ישראל, שנאמרה בפטוס, בתקיפות ובהחלטיות. ידועה מלחמתו במרכזי התנועה הציונית והסוכנות, למען החינוך הדתי והתורני, וקדשי ישראל. כאן היה עז כנמר וגבור כארי, וזכור עוד מאבקו המר בפרשה העגומה של ילדי טהרן... ועוד ועוד. בזה התגלתה קנאתו הגאמנה והטהורה, לקדושת ישראל וערכיה הנצחיים.

חבל על דאבדין ולא משתכחין! — ויהא זכרו ברוך לעולמים. יהא גם סמל נצחי לתנועתנו, להמשך רצוף לפעולותיו הברוכות, לעידודן ולחיוקן, ובוה ננציה את שמו לעד, ותהיינה שפתותיו דובכות בקבר.

ת. נ. צ. ב. ה.

ב.

הרב הגאון ר' יחיאל מיכל טיקוצינסקי ז"ל

(נפטר באור ליום ח' ניסן תשט"ו)

נולד בלאחוביץ פלך מינסק בט"ו טבת שנת תרל"ב לאביו ר' אהרון ז"ל בהיותו בן ארבע נתינת מאביו ובהיותו בן עשר נשלח ירושלימה אל אבי אמו ר' משה פיזיצר; וכבר בגיל זה, ניכרו בו כשרונות עצומים לתפיסה מהירה בלמוד התורה והש"ס, ובתבונה חודרת לדרכי הסוגיות. נכנס בתלמוד תורה „עץ חיים“, ואח"כ בישיבת הבחורים, ובישיבה העליונה של המוסד. משנת תר"ן כשנשא לאשה את נכדו של הגאון ר' שמואל סלנט ז"ל, רבה של ירושלים למד תורה מפיו, ומשנת תרנ"ז שימש על ידו בהוראת איסור והיתר ובשאלות ותשובות, והיה הולך וגדול ומתעצם בתורה ויראה, עד שהתפרסם לאחד מגדולי הרבנים ועמודי היראה שבירושלים, קרתא קדישא.

עם פטירת חותנו הגאון ר' בנימין בינוש ז"ל בן הגאון ר' שמואל סלנט ז"ל, קבל עליו את הנהלת ישיבת „עץ חיים“, והוא שימש הציר שעליו הסתובבו כל דרכי הישיבה הזאת ומינהלה. בשנים הראשונות היה גם ראש הישיבה ומגיד שעור לבחורים המשתלמים. בשקידה נפלאה התמסר לישיבה זו שגדלה והתפתחה בחומר וברוח. במשך הזמן הוסיף סניפים ומחלקות בשכונות שונות בירושלים ויסד את המרכז העקרי של הישיבה במחנה יהודה, ואף הצליח ליסד חנויות מיוחדות ששכירותן קודש לישיבה ועם זה מהוות גרעין למרכז מסחרי במחנה יהודה.

הוא הראה — מלבד הצלחתו בהרבצת תורה — גם כשרונות של עסקנות ציבורית מובהקת, למען בנין ירושלים והרחבתה, סתוחה ושכלולה, וביזמתו נוסדה

שכונת „עץ חיים“ בכניסה המערבית של העיר, וכן השתתף ביסוד השכונות „שערי חסד, נוה שאנן ונוה ישראל, שבשנת תרפ”ט התמזגו לשכונה אחת.

וכך היווה אישיות דינמית ופעלתנית בשטח הרבצת התורה, ובעסקנות ציבורית מקיפה, כי על כן בעל מרץ ויזמה היה, ביחוד הצטיין בפעלתנותו הנמרצת עם חילופי הזמנים ותמורותיהם, בין מלחמת העולם הראשונה והשניה, ובעיצומה של המלחמה השניה. בראשית מלחמת העולם הראשונה, היה ממיסדי „הועד לשחרור לומדי תורה ומלמדים מחובת השרות בצבא“ והשתתף באופן פעיל בארגון „איחוד כל בתי הת”ת והישיבות“ להצלת קיומם, למרות הסתתמות מקורות העזרה מארצות חוץ, וכן סייע ביסוד „בתי התבשיל ולחם טה לרעבים“ ובאוסף סכומי כסף לעזרת המורים והמלמדים, והשגת חטים וקמח לבני הישיבות, וכשגברו הרעב והמחסור בשלהי המלחמה הראשונה בשנת תרע”ו, הצליח יחד עם הרב ר’ יונתן בנימין הורביץ ז”ל, להקמת הקרן המיוחדת (רעליעף) לעזרת בתי הת”ת והישיבות שבארץ וחור”ל, ע”י ה”ועד העזרה האמריקאי“, שהצילה בשעתה את גר התורה לבל ידעך — חלילה — בישראל.

עם הכיבוש הבריטי בשנת תרע”ח, השתתף ביסוד ועד הרבנים המאוחד והיה חבר פעיל בו ושימש הדובר והמנהיג וכמקשר בין הועד הזה ל”ועד הצירים“ בשטח הפעולה הציבורית והלאומית, הוא השתתף באופן פעיל באספות המוקדמות ליסוד הועד הלאומי, ואף באספה המכוננת הגדולה כאחד משבעה עשר הנבחרים של היהדות החרדית בשליחות כל הרבנים, אלא משום מה, לרגלי סבות שונות, לא נתקיים בהמשך הזמן האיחוד המלא של היהדות החרדית.

הרב מהרי”מ טיקוציסקי ז”ל, היה חנון גם בחוש ספרותי מובהק, בין בשטח ההלכה ובין בשטח הציבורי. כן פירסם מאמרים רבים בעתונות שבארץ ובחור”ל בענינים ישוביים תורניים וציבוריים, והשתתף כמעט בכל הירחונים התורניים בארץ, כגון: מאסף תורה מציון, אור תורה, שערי ציון, קול תורה, ההד, ועוד, ובשנותיו האחרונות השתתף במאמריו המאלפים ב”התורה והמדינה“ הדנים בענינים אקטואליים של המדינה, כי על כן היה לו חוש מדיני מובהק וכולו מסור לעניני ארץ ישראל ובעיותיה, מבחינת ההלכה ומתוך השקפה חיובית לבנין הארץ ולהתפתחותה.

בקי נפלא ומומחה מובהק היה בדרכי התקופות והזמנים, ובעניני מנהגים ודינים בחיי יום יום (לפי מנהג הפרושים), הוא הוציא את הספר: „תקופת החמה וברכתה“ בשנת תר”פ וכן ספר „בין השמשות“ עם טבלאות רבות בדבר זמני הזריחה והשקיעה, וזמני קריאת שמע ותפלה והדלקת הנר (תרפ”ט) שעשו רושם בשעתם, ושימשו ומשמשים אבני יסוד להדרכה באפני המנהגים וקיומם ועל כולם ערך והוציא את הלוח לדיני ומנהגי השנה, למן שנת תרס”ה ואילך, שכבר קנה לו זכות אזרח בחיי ההוי הארצישראלי.

כן הוציא ספרים וחוברות על טהרת ישראל (בשנת תרס”ו) על הלכות שביעית (שנת תר”ע) וכן הוציא ספר שני להלכות שביעית בהרחבת ייתר ובהיקף גדול הכולל כל הענינים והפרטים של שמירת שמיטה, שיצא לאור בשנת תשי”א (בקרת עליו התפרסמה ב”הצופה“ ג’ אדר תשי”ב, על ידי כותב הטורים האלה). שני הספרים

הללו משמשים יסוד לדיני שמיטה להלכה ולמעשה, „האשה על פי תורת ישראל“ (שנת תר"פ) „גשר החיים“ בשלשה חלקיו (שנת תש"ו), (בקרת עליו התפרסמה על ידי כותב הטורים האלה ב„הצופה“ כ"ג ניסן תשי"ב), כולל דינים ומנהגים מן זמן בקור חולים ויום הפקודה, עד זיבולא בתרייתא ועד שמירת יארצייט ועוד. (ב) שר"ת ובאורים לענינים הדורשים דיון מיוחד. (ג) הסתכלות על גשר החיים המגשר את שני עבריו. הספר עשה רושם רב עם הוצאתו לאור, יש בו מלבד דינים ומנהגים בעיקר בירושלים תוב"א ומקורותיהם, גם באורים ופסקים בעניני אבלות, ועוד. וכן השקפות כוללות, והסתכלות חיים מלאה ומקיפה המבוטאים ומוסברים בעט סופר מהיר. ויש לציין עוד במיוחד את ספרו בשם: „ספר היומם“, שיצא לאור בשנת תש"ג, הודן באופן מיוחד בשאלת קו גבול התאריך, לפי דיני ישראל שנתעוררה לרגל פליטי בני הישיבות מליטא ביפאן, בימי מלחמת העולם השניה, שפנו לרבני ירושלים בשאלה, אם לשמור שבת ומועדים לפי תאריך אירופה ואסיה, או לפי תאריך איי האוקיאנוס השקט שממזרח לגבול התאריך. והוא קבע את שיטתו המובהקת והחתוכה בשאלה מסובכת זו, ששימשה לסלע המחלוקת, בהוות דעת שונות ע"י הגאון חזק איש ז"ל, ויבדלו לחיים, הרבנים הראשיים לישראל, הגרצ"פ פרנק, ואחרים. עם פטירתו יצא לאור ספרו: „ספר ארץ ישראל“ (בשנת תשט"ו) ע"י בנו הרב ר' ניסן אהרון נ"י, הכולל שני חלקים: (א) דיני ומנהגי ארץ ישראל, מעלותיה, גבולותיה וקשריה לישראל. (ב) מצוות התלויות בארץ. ומעניין במיוחד המבא הבא בראש הספר, שבו מדבר על קבוץ הגליות ועל החובה של הלכוד והאחוד של העדות והקהלות וכל הצבוריות העברית, ולשם זה הוציא את ספרו למען אחד המנהגים והדינים בחיי ארץ ישראל ולעזור, עוד קודם הופעת הגואל אשר מתפקידו גם לקרב המרוחקים, לחיי צותא ואחדות עם קיום דינים ומנהגים מאוחדים וכוללים, לכל בני ישראל. זאת היתה מגמתו ושאיפתו עד נשימתו האחרונה, בהגיהו את גליונות הספר הזה, עדות לגדלותו ואצילות רוחו.

רבים הם עוד הספרים שהשאיר אחריו בכתובים כגון: עיר הקודש והמקדש, ידיעת הקביעות וכלליה וסדריה, תרי"ג מצוות, חידושי ש"ס, שאלות ותשובות, ספר האדם ועוד. המחכים לגאולתם בהוצאתם לאור, שיעשירו את הספרות התורנית והמחקר הדתי עושר גדול.

הרב הגאון הרי"מ טיקוצינסקי ז"ל, היווה אישיות כוללת ומקיפה בבחינת „כרכא דכולא ביה“, גאון בתורה וגדול ביראה, עסקן חרוץ ומסור, לתורה ולתעודה. בעל השקפה בהירה בשדה התורה והמחקר הדתי, סופר מהיר ושנון ובעל תפיסה מקיפה וכוללת לאין שעור. ועל כולם, אהבה עזה יוקדת ומשלהבת „לציון ולמקראיה“, לבנינה ושכלולה, וביחוד לירושלים עיר הקודש. ובהעדרו חסרה א"י גברא רבה, כח אדיר ושגיא, וחבל על דאבדין ולא משתכחין.

ת. נ. צ. ב. ה.

הרב ד"ר יעקב יהודה הופמן ז"ל

(נפטר ביום י"ג תמוז תשט"ו)

הורתו ולידתו ביום ח' אדר תרמ"א בעיר פאפא בהונגריה, מילדותו הראה כשרונות עצומים, לתפיסה ושקידה בתורה ולהבנה בה לעומקה ולרחבה. למד בישיבת "חתם סופר", אצל הגאון בעל "שבט סופר", ובעודו בצעירותו נסמך על ידו, וכן הוסמך על ידי הגאון ר' גדליה שמעלקיס ז"ל מפשמישל.

שמו הלך לפניו, ונתקבל בתור רב בעודנו צעיר באחת מקהלות מורביה, אחר זה עלה והתעלה וכהן בקהלות חשובות, קוסטל ורדוביץ, באוסטריה ובבוקובינה, עד שהתמנה בתור רב אב"ד בפרנקפורט ע"נ מיין, במקומו של הרב הגאון ד"ר גחמיה נובל ז"ל, ושם תפס גם ישיבה. ישיבה זו נתפרסמה בשעתה, ומספר גדול של תלמידים ונוער, נהרו שמה מכל חלקי אירופה.

בעודנו צעיר, פיכתה בלבו ובנפשו אהבת ארץ ישראל וחיבתה. כגודל אהבתו לתורה, כן גדלה אהבתו זו לארץ ישראל, והיו צמודות, אחוזות ושלוכות זו בזו. הושפע מאד ברוחו הכפולה זאת מרבו הגדול הגאון ר' אריה רוט ז"ל, שהיה מן הראשונים לנאמני המזרחי. הוא הצטרף בכל רוחו ונפשו לתנועה זו, ואף השתתף בוועידה העולמית הראשונה של המזרחי בפרסבורג בשנת תרס"ו.

הצטרפות בחור ישיבה, ואח"כ רב בקהלות בהונגריה וארצות הסמוכות לה, למזרחי, היה בה מן התעוזה הרבה, ומן הנחשוניות בתקופה ההיא. היהדות החרדית לגוניה במדינה ההיא, היתה רובה מתבדלת וקיצונית, ושמשה כארס נגד כל רעיון ציוני ומגמת בנין מעשית בארצנו הקדושה. כשצץ וגמל רעיון המזרחי, יצאו רוב רבניה חוצץ בתרמות והשמחות נגדו, ואיסור מפורש יצא גם מאת הנהלת ישיבת "שבט סופר" נגד השתתפות בוועידת המזרחי העולמית בפרסבורג, ואף להיות חבר בתנועה זו. בכל זאת ועל אף הכל, דעתו של הרב הופמן היתה נחושה, לא לסגת כמלא נימה מרעיונו הטהור, שחצב לו מנבכי נפשו, רעיון האמת של המזרחי: בנין ארץ ישראל ממש, על פי תורת ישראל.

וכך פילס לו הרב הופמן נתיב בהליכות חייו, ובכל מקום בואו, כיהונו ושרותו בקהילות ישראל, באו לידי גלוי נאמן, מסירותו, שייכותו הנפשית והלבבית לתנועת המזרחי, ופעילותו הערה והתסיסה, בה ובעבורה. לא חת ולא זע מפני מתנגדיו, חבריו הרבנים, אשר שתף אתם פעולה בשטחי הדת והיהדות, ולמרות קבלת מרות והכנעה לרבנותיו, בעניני תורה ודת, הרי במה שנוגע לאמתת רעיונו, חבתו לציון וירושלים המעשית, ולהיות חבר התנועה אשר דגלה ברמה ברעיון זה, הלך בדרכו הוא אשר סלל, ויהי לנס ולדוגמה בתוככי רבני הונגריה, ואח"כ ברבני גרמניה, וזהי תהלתו! בד בבד עם גדלותו בתורה, בהיותו פורח ומתעלה במשך הזמן, עד שהתפרסם בתור אחד הרבנים הגדולים בתורה במדינת גרמניה, שרבים נאותו לאורו, הן בעניני הלכה, והן בהרבצת התורה, שהעמיד מאות תלמידים, ת"ח יראי שמים, אינטלגנציה דתית, הפוזרים בכל רחבי העולם ובפרט בארץ ישראל — כן רבתה וגדלה אישיותו בצבוריות היהודית, והפופולריות שלו נישאה והתרוממה מאד מאד. בתור משתתף תמידי בקונגרסים הציוניים, הובלטה תמיד אישיותו התמירה וזקופת הקומה; הוא

השתתף באופן מעשי בדיונים בפורום הקונגרסים ובעודות, והראה תבונה ציונית ומדינית ביחד, ופאר באישיותו את הנציגות של תנועתנו.

בפנים תנועת המזרחי, שימש לעמוד ברזל, למורה דרך, ולאישיות משפיעה וקורנת מרוחה ומאורה. השתתפותו הערה בדיוני ועידותינו, כינוסיו ומועצותינו, עוררה הקשבה רבה והבנה מלאה, כי על כן, דרכו היתה ישרה, כנה ואמיתית, ללא כחל ושרק, וללא נפתול ועיקש, דבריו נאמרו מתוך תמימות ואמונה עמוקה ברעיונו הנשגב, מתוך חרדת המצב ורטט האהבה לנדון. משום כך היו גם דברים נשמעים, מתוך יחס של כבוד והערצה, לאישיותו הכבירה.

הוא אמנם שחה נגד הזרם בכל מקום ומקום שכיהן פאר, בין ביהדות החרדית הפרנקפורטית, יוצאת הונגריה, ובין ברבני גרמניה, אולם זכה עוד בחיים להשפיע על הזרם שימלא על כל גדותיו ברעיון הצדק והאמת שלו...

זכה ובחייו, קמה מדינת ישראל הריבונית, אשר לכל בה היה חיי רוחו ונשמתו, וזכה אף לראות, שהתנועה הזאת אשר נתן את נפשה עליה התגברה והתאמצה עם מיוזגה מחדש, ואף היא חולשת על רוב רובה של היהדות הדתית בארץ ישראל, על נציגיה בממשלה, במוסדות מוניציפליים ובכל ענפי החיים והאבן מאסו הבונים, — המתרימים והמשמתיים — היתה לראש פנה... לתפארת ולתהלה בחיינו — ההויים והמתהויים.

כמה גדולה היתה שמחתו עם התכונות של המוסדות העליונים של התנועה בירושלים, ועם הבחרו בתור נשיא הועד הראשי העולמי, בהתוותו לפני כותב הטורים האלה, על הפעולות והמשימות החשובות העומדות לפנינו, הביע נכונותו בלב ובגוף, לתת עוד בעת זקנתו, על אף זכיותו המרובות, להתערה ולהתישב במנוחה בארץ משאת נפשו — למען התנועה הזאת. אולם אלקים חשב אחרת. נשמתו הועלתה אל על, „ויאמר ה' ליעקוב קום עלה בית אל“ נקטף מאתנו כחתף, בעוד כחותיו, לשדו ואונו אתו. וחבל על דאבדין ולא משתכחין!

עם פטירתו של הרב ר' יעקב יהודה הופמן ז"ל, נעדרה מאתנו אישיות כבירה, אחד משרידי גדולי הרבנים ותלמידי החכמים שבדורנו, — ממעצבי תנועתנו וממורי דרכה, משובבי נתיבות ציון, ומסוללי חיי-תורה בארץ התורה. יהא זכרו ברוך! ותנצב"ה.

ד.

הרב ר' אלימלך ניפלד ז"ל

(נפטר ביום ה' חשון תשי"ז)

מי פלל ומי מלל, שאני אצטרך לכתוב על מותו של ידידי ועמיתי מנוער, הרב ר' אלימלך ניפלד, שעשינו יחד כברת דרך מיום יצירת עריסת תנועתנו בפולין המדינה, עד נשימתו האחרונה בעבודה הכללית המשותפת על שדה היצירה והבנין של ארץ ישראל, הנבנית ברוח התורה, בשלבים המכריעים מראשית נצני תחייתה עד תקומתה בתור מדינה ריבונית ועצמאית. מי תיכן רוח אלקים אשר בידו נפש כל חי, והנה נקטף בדמי ימיו בעצם תסיסתו ורעננותו, בתוך תוכה של העבודה

שצב

הרוחנית היישובית והתנועתית ושירת חייו באמצע נפסקה, ועל זה ידו הדווים
ובתוכם חברו וידידו הנאמן, כותב הטורים האלה, ואללי לנו!

והנה כאן מפרקי חייו: נולד בעיר נובידבור ליד וורשה אשר בפולניה
המדינה, בשנת תרנ"ט לאביו הרב הגאון ר' ראובן יהודה ז"ל, נצר מגזע הגאון
תוספות יו"ט, אשר שמש בתור רב העיר ויושב ראש אגודת הרבנים בפולין, מחבר
ספר "שדה יהודה", מילדותו הצטיין בכשרונותיו ולמד תורה בהתמדה אצל אביו,
ואח"כ בישיבת האדמו"ר מרדזימין ז"ל וכן אצל הרבנים הר"צ ויס, הרמ"מ גוטברוט,
והר"פ פינקלשטין מורשה, אח"כ השתלם בלמודים כלליים באלטונה ובברלין
שבגרמניה, וגם שם למד בישיבות אצל ד"ר הר"מ לרנר מאלטונה והרב ד"ר
ש. גרינברג בברלין (יבל"א) ובתרפ"ב נסמך לרבנות.

עוד מנערותו ניכר בו חוש ציבורי מובהק, ואדם רע להתרועע. יצר מסביבו
חוג צעירים ונוער ושמש הציר המרכזי בו, להדרכה וללמוד בתורה וביהדות
ולתפארת המעשים והמדות. מתוך החוג הזה נתגבש גרעין אינטליגנטי דתי בשם
"תבונה", שהתלכדו בו ממיטב הנוער החרדי בפולניה, ושעסק בעיקר בהפצת התורה
והיהדות. שנים אחדות עמד בראש הארגון הזה וניצח על העבודה ואח"כ עם ראשית
נצניה, של תנועת "צעירי המזרח" בפולניה הצטרף אליה, עם חלק גדול של ארגון
"תבונה", ובה מצא את שדה פעולתו המבורכת, עלה ונתעלה עד שעמד בראשה
של תנועה זו.

הוא נכנס לפני ולפנים עם כל מרצו ויוזמתו בארגון התנועה, בהנהגתו התפתחה
התנועה והקיפה רבבות חברים, ביזמתו נוסד "השומר הדתי", ארגון הנוער,
ו"ברוריה", ארגון החברות של התנועה, הוקמו חוות הכשרה לתלוצים דתיים, ונוצרה
עיתונות התנועה בעברית ואידיש.

הוא התמסר כל כולו לעבודת הסברה למען ציון ומקראיה, היה נואם בחסד
עליון, ויד ושם לו בהטפה ובדרוש. שימש בתורת רב ומטיף בביהכנ"ס "סיני"
בווארשה, שבו השמיע הרב ר' יצחק ניסנבוים ז"ל את דרשותיו והטפותיו, לעת
זקנה וחולשה מסר לו את הבמה, בהיותו יד ימינו, שהמשיך את המסורת של ההטפה
הציונית דתית בכשרון דבור מזהיר.

בהשפעתו הגדולה על הצבור, גדלה התנועה במשך תקופה קצרה. הוא ייצג
אותה כלפי פנים בחיי הקהלה בורשה, שהיה בה פרנס, וכלפי חוץ בתנועה הציונית,
בה הגיע לפיסגת עמדתו. היה נציג התנועה במשרד הארצישראלי בפולניה אשר
שמש בתור הצנור החי לעליה לארץ, ועל ידי עבודתו החרוצה והשפעתו הגדולה,
נתאפשרה עליה גדולה של חברינו, וסתם יהודים דתיים. השתתף באופן פעיל
בקונגרסים ציוניים, ונבחר בתור חבר הועד הפועל הציוני ואח"כ נבחר כחבר
הנשיאות בו, ועבודתו והשפעתו היתה נכרת מאד, ואף הצטיין בניהול ישיבות של
קונגרסים ציוניים, והכל עשה מתוך להט ציוני נאמן, מתוך אמונת אומן פנימית
ומתוך אהבת יקוד לבנין הארץ ולתקומתה, אשר לכל בה היו חיי רוחו ונשמתו.
עם עליתו ארצה בשנת תרצ"ד, נכנס לעבודה תנועתית במרכז העולמי של
המזרח, ששמש גם חבר בו, עמד בראש המחלקה לעניני דת, וכאן מצא לו כר
נרחב לעבודה ענפה ומסועפת בארגון החיים הדתיים במושבות ובנקודות שונות
בארץ, כגון: הכנסת רבנים ושוחטים, הקמת בניני בתי כנסת ומקואות טהרה

וטיפול בתיקונם ובשפוצם, תמיכה ועזרה למפעלים רוחניים-תורניים-דתיים שונים. עבודתו זו ניהל בהשקט ובצניעות, אולם ידו המאומנת ויזמתו הברוכה היו נכרות בכל המפעלים הללו ובתוצאות הפוריות.

הוא נחן במדות נעלות ותרומיות, צנוע והולך ישר, עדין נפש ובר לבב, אדם דגול ואהוב על הבריות, יקר רוח ונשמה אצילה, לא ראינו אותו אף פעם ברגזנות ובכעס, התיחס לזולת בכבוד ויקר, באהבה וחבה ובשיחו ושיגו, רצדה וקלחה החבריות האינטימית, וההתרעעות הנפשית, שקסמו מאד על כל אחד שכא אתו במגע וביחסים חבריים. ברוח זו השפיע הרבה על תהליך חיי התנועה בארץ, שבתור חבר הנשיאות של המרכז עמד תמיד בפרץ, למען קירוב הלבבות והקהית הניגודים בין הסיעות, שבתוך התנועה, ומגמתו היתה תמיד לאחד וללכד, להשלים ולקרב, ובזה היתה תהלתו.

הרב ניפלד הצטיין גם בכשרון ספרותי, פרסם הרבה מאמרים בעברית ובאידיש, עם בקורו הראשון בארץ הוציא חוברת בעלת תוכן מלבב, כתובה מתוך רסט לבבי ונפשי שעשתה רושם בל ישוער בתנועה ומחוצה לה, וביחוד בין הנוער הדתי, השתתף במאמריו בהמזרחי בורשה ו"דאס יודישע לעבען" באידיש, וכן כאן ב"הצופה". מאמריו היו שקולים בתבונה ודעת, כתובים וערוכים לעצם הענינים הנידונים, והיו קולעים למטרה, אף השאיר אחריו בכתב יד ספר בשם "התפתחות הדרוש בישראל" שבו שורטטו קווי-היסוד של הדרשה בישראל, ההטפה והנאום, ובו גלומים רעיונות ודעות על מהות הדרשה בישראל, תועלתה ומטרתה ושלשלת התפתחותה.

במותו נגדע עץ רענן בתוך הגן המפואר שלנו. נפקד מאתנו אחד מבני החבורה, שעיצב דמות חייה והקרין אותה מזהרוריו וניצוצותיו, ואנו מבני חבורתו מודאגים מאד עם הקפדת פתיל חייו הרעננים ועל האבדה הגדולה שאבדה לנו עם פטירתו. חבל על דאבדין ולא משתכחין!

ת. נ. צ. ב. ה.

ה.

הרב שמואל מנחם הלוי כץ ז"ל

(נפטר ביום י"א תמוז תשי"ד)

נולד בעיירה זוסלי ע"י קובנה, אביו ר' חיים הרב מפומפין בליטא היה מגדולי הרבנים בליטא, וחברו של הגאון ר' איצ'לה פוניביזר ז"ל. בנערותו למד אצל אביו וספג הרבה תורה והדרכה בלמוד התורה ודרך החיים. גועו משלשלת רבנים ארוכה, כל ששת אחיו שמשו ברבנות, והיו מפורסמים לגדולי תורה בליטא. אחר חתונתו למד בכולל של הגאון ר' יצחק אלחנן מקובנה אצל ר' הרשל ז"ל, שם נתעצם בתורה ובשקדנותו ובהתמדתו, התפרסם לבקי נפלא בש"ס ובפוסקים. אח"כ נתקבל לרב בעיירה מילון ע"י קובנה, עבר אח"כ לכהן בתור רב ברוגטשוב ואח"כ בפולונגען, ובשנת ת"ש עלה ארצה מרוסיה. במקומות רבנותו הראה פעילות רבה, לא לבד בהרבצת התורה, בקביעת שעורי תורה עם בעלי הבתים וכן לבחורים לומדי תורה, אלא גם בעסקנות חרוצה

בכל השטחים. הוא נחן במידות תרומיות, ועסק הרבה במוסדות סוציאליים שאף הקים אותם.

הוא היה מן הרבנים הראשונים, שנכנס בתנועת המזרחי בכל לבו ונפשו, אף היה ממקימה ומיסדיה, נדד ממקום למקום, להטיף ולנאום, לארגן ולגייס כחות בעד עבודת המזרחי, כי על כן נפשו גחלים תלהט לציון ולמקראיה ולכל בה, היה חיי רוחו. השתתף בוועידות המזרחי, והיה מן האישים הבולטים בהן, גלחם ונאבק בתוככי הצבור, ובקרב חבריו הרבנים בעד רעיונו הצודק, ולא התחשב עם המסכות, הבקורת והרדיפות, אלא פילס לו נתיב חיינו בתנועה זו שהיתה ממוש חיינו, ובה ראה את התגשמות שאיפותיו — שאיפות עם התורה. הוא הראה תקיפות בדעה, וגם תקיפות במעשים. נאבק קשה בגולה על החנוך הדתי, חזק שמירת השבת, ועל עיצוב צביון דתי בחיי הקהלות, בהם כהן פאר, במשך ימי חיינו בגולה.

מתוך יסורי גדודים בהם איבד רכושו והמון ספריו בגולה, הצליח לעלות לארץ בשנת ת"ש, ובוזא מצא את גאולת נפשו ופדות גופו המרוצץ, בכאן מצא את מקום חיותו ממש, בשאפו את אירת הארץ במלוא חפניים, ואין קץ יאין גבול לשמחתו, כי עזה, בשעה שדרך רגלו על אדמת הקודש, בכאן התגלתה והתחשפה חביבותו, אהבתו וערגונו לארץ הקודש, שבה ובעבורה, הקדיש את ימי חיינו.

הוא גם הביא קרבן בשביל ארץ ישראל הוא בנו היקר אברהם איסר, שהיה חביב עליו מאד. היה חניך ישיבות ליטא ועלה בתורה וביראה, בשנת תרפ"ט יצא לאפריקה הדרומית, שם פעל וארגן את תנועת החלוץ המזרחי ועלה ארצה בשנת תרצ"ה בראש קבוצת חלוצים. הצטרף לקבוצת אברהם אשר ישבה אז בכפר פינס, שאחרי כן עלתה לכפר עציון, בשנת תרצ"ח נאסר ע"י השלטונות הבריטיים וישב בכלא עכו, אחרי יציאתו מעכו, הצטרף לעולי טירת צבי, אח"כ היה בין כובשי חניתא, שם גם נפל על הגנת חניתא. מותו של בנו הכאיב והדהים אותו מאד, אבל הוא הבליג על צערו האבהי העמוק, בהדגשתו היתרה, שנפל קרבן על אדמת המולדת למען קדוש השם ותורתו, ובוזא מצא תנחומין והפגה ליסוריו ויגונו.

עם עלייתו, התחיל את עבודתו במחלקת הכשרות בת"א יפו והמחוז, אח"כ שמש בתור חבר בית הדין ברבנות הראשית בת"א—יפו, נתקבל בתור רב בבית הכנסת הגדול "גאולת ישראל" בת"א ברח' מרכז מסחרי, שם שרת את הצבור של המתפללים וכן תושבי השכונה בכלל, בנאמנות ובמסירות, הטיף ונאם מעל במת בית הכנסת, לימד שעורי תורה והכניס מאהבתו העזה ומנשמתו העדינה, רוח חיים בתוככי הצבור, ו"מאן דנפח מדיליה נפח"... כי על כן, כל כולו היה נתון לתורה וציון. היה נחן בזכרון נפלא, ממש "כבור סיד שאינו מאבד טיפה", הוא ידע כמעט את הש"ס הבבלי בעל פה, והצליח לצטט ולהצביע על דפי המסכתות ואפילו על השורות בדיוק נמרץ, הוא היה ממש כש"ס חי ומתנוודד, וחברינו הרבנים, ובני התורה שעבדו במשרד הרבנות כשהיו צריכים לדעת בו ברגע, את מקור הדף באיזו מסכת, פנו אל הרב הלוי ז"ל, ומיד בא על שרותו הנאמן, בצטטו בדיוק את הדף והעמוד ואפילו את מקום השורה.

שקדן נפלא היה הרב הלוי ז"ל, כמעט לא פסק פומיה מגרסא, היה רגיל להשכים קום, ולזמזם את זמזומו הליטאי בנגון הגמרא, כאילו הגמרא היתה צמודה בו ובנפשו, וממנה לא זו, כל עוד נפשו בו, וכל עוד רוח חיים בו, והיה לפלא ולדוגמא

אצל שכניו בהתנהגותו זו ובהתמדתו בתורה עד להפליא, ובכל המצבים והמסכות בין בבריאותו ובין במחלתו, כי על כן הי' חי, מחלים, מתרענן ומתרונון מתורה ולמודה עד יומו האחרון. המשיך גם כאן בקיום מדת החסד. היה פורן בממונו, וכיסו היה פתוח לכל נדכה ובעל מצור ומצוק, לבו היה פתוח לכל מי שפנה אליו, מי בתרומתו ומי בגמילת חסדו.

במותו הלך אחד מן הרבנים המצוינים שבדורנו. רב גדול בתורה, שמלא כרסו ממש בש"ס ופוסקים, גדול במעשים טובים, בשטח התורה והרבצתה, בעבודה צבורית ובפעולות חסד, ועל כולם עבודתו החרוצה והמסורה, למען ציון ובנינה, כי על כן, זכה לראות את עולמו בחייו, מדינה עברית ריבונית, ששמחתו ביסודה ובקימומה עברה כל גבול, בראותו שלא לחנם עמל ופעל, ושגם לו חלק בכל הנס והפלא שקמו בימינו.

חבל על דאבדין ולא משתכחין! יהא זכרו ברוך, ותנצב"ה.